

Aleksandra Bulaczek

Filozofia polska

Польская философия

Jan Skoczyński, Jan Woleński, *Historia filozofii polskiej*,
Wydawnictwo WAM, Kraków 2010, ss. 568

Historia filozofia polskiej od lat nie mogła się doczekać monografii obejmującej całość jej dziejów. A przecież w naszej kulturze nie brakuje nurtów i poglądów zasługujących na utrwalenie, a przynajmniej na ich przybliżenie lub przypomnienie. Niestety, wciąż mało jest opracowań, które w ciekawy i uporządkowany sposób przedstawiałyby syntezę dziejów polskiej myśli filozoficznej. Roman Darowski trafnie zauważył: „W niektórych naszych środowiskach panuje swoista moda na pisanie prac magisterskich, doktorskich itp. i w ogóle publikacji na tematy filozoficzne o autorach obcych. I tutaj także sprawdza się przysłowie: *Cudze chwalicie, swego nie znacie...* Potrzeba zmiany nastawienia w tym względzie: potrzebny jest jakiś zdrowy patriotyzm. Jako środowisko filozoficzne za mało cenimy siebie i za mało dbamy o to, by polską myśl filozoficzną upowszechnić”¹. Trudno

nie zgodzić się z przytoczoną wypowiedzią. Niewielu jest bowiem historyków filozofii, którzy zajmują się dziejami naszej rodzimej myśli filozoficznej. A przecież filozofia polska ma bogate tradycje sięgające czasów średniowiecza. Zatem niewątpliwie analiza i komentowanie polskiej myśli, jak i wybranych postaci i problemów z przeszłości, jest zadaniem atrakcyjnym dla podtrzymywania ciągłości polskiej kultury filozoficznej. „Uprawiać polską filozofię znaczy kontynuować dorobek rozpoczęty w polskiej literaturze filozoficznej przez poprzednie pokolenia. Ujawniać się to może w podejmowaniu stosownych tematów, przywoływaniu odpowiednich autorów, uwzględnianiu rodzimych osiągnięć itd.”².

Po wielu latach oczekiwań, trafiła wreszcie do rąk polskiego czytelnika książka mająca ambicję w pełni zaprezentować polskie tradycje filozoficzne. *Historia filozofii polskiej* autorstwa Jana Skoczyńskiego i Jana

¹ R. Darowski, *Uwagi na temat historii filozofii w Polsce* [w:] A. Dziedzic, A. Kołakowski, S. Pieróg, P. Ziemiński (red.), *Historia filozofii polskiej. Dokonania – Poszukiwania – Projekty*, Semper, Warszawa 2007, s. 32.

² J. Wojtyśiak, *Czy istnieje takie x, że x jest filozofią polską?*, „Znak” 2005, nr 5 (600), s. 24.

Woleńskiego jest bowiem jedną z niewielu prób syntetycznego ujęcia dziejów polskiej myśli filozoficznej, uwzględniającą również jej szerszy kontekst kulturowy. Trzeba przyznać, że autorzy książki wykonali wielką pracę; przedstawili historię filozofii polskiej począwszy od czasów najdawniejszych, a skończywszy na drugiej połowie XX wieku.

Już na wstępie lektury czytelnik bierze udział w dyskusji na temat metodologii wykorzystywanej przy opisie dziejów naszej rodzimej myśli filozoficznej. Można bowiem mówić o filozofii polskiej, filozofii w Polsce, a nawet o polskiej filozofii narodowej. „Filozofia polska to coś specyficznie polskiego, czego nie ma gdzie indziej. To w szczególności m.in. swoista filozofia historii naszego kraju, narodu, państwa; analogicznie do sformułowania: filozofia niemiecka, francuska, angielska, włoska, itd.”³. Natomiast filozofia w Polsce obejmuje swoim zakresem wszystkie zjawiska, problemy, dyskusje, które miały miejsce na niwie filozoficznej w Polsce, a które czerpały z europejskich i światowych prądów filozoficznych. Historia filozofii w Polsce ma w dużej mierze charakter „ewidencyjny i rejestracyjny, obejmujący m.in. biografie i bibliografię, tłumaczenia autorów obcych, różne pisma sprawozdawcze, itp.”⁴. Polska filozofia narodowa to z kolei twór szczególny, którego roz-

kwit przypadł na okres międzywojennego, w którym naród polski i próba uzasadnienia jego wyjątkowości stanowiły najistotniejszy przedmiot dociekań. Tytuł książki *Historia filozofii polskiej* wskazywałby na to, iż autorzy optują za pierwszym sposobem pojmowania rodzimych dziejów myśli filozoficznej. Oddajmy jednak głos samym autorom: „My jednak przez nazwę *filozofia polska* rozumiemy *wszystkie prądy filozoficzne, jakie nurtowały w naszej ojczyźnie, ale z dodatkiem takie, które mogą być uznane za należące do kultury polskiej*. Zapewne w takim lub innym przypadku mogą powstać kłopoty z rozstrzygnięciem, czy jakaś konkretna idea lub dzieło należą do kultury polskiej, czy też nie, ale sądzimy, że na ogół da się to ustalić, np. biorąc pod uwagę stanowisko danego autora” (s. 14). W tym samym paragrafie czytamy: „Zdajemy sobie sprawę z rozlicznych dyskusji na temat filozofii, która ma *charakter wybitnie polski*, ale naszym zdaniem jest to wystarczająco dobrze zaznaczone w określeniu *narodowa filozofia polska* i nie powinno być rozciągane na filozofię polską w ogóle” (s. 14).

Warto zaznaczyć, że publikacja Skoczyńskiego i Woleńskiego kierowana jest do czytelników już zaznajomionych z ogólną historią filozofii. W książce bowiem, z powodu ograniczeń rozmiarowych, nie są rozwijane niektóre wątki. I tak na przykład autorzy bardzo pobieżnie przedstawiają chociażby uwarunkowania rozwoju polskiej filozofii średniowiecznej – myśl europejska, a także jej związki

³ R. Darowski, *op. cit.*, s. 33.

⁴ W. Wąsik, *Historia filozofii polskiej*, t. I, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1958, s. 14.

z myślą polską zostały jedynie naszkicowane. A przecież bez należytego zrozumienia tego, co działo się w Europie okresu wieków średnich, czy wreszcie bez zrozumienia scholastyki, która była reprezentatywną dla tej epoki, trudno jest uchwycić i zrozumieć charakter polskiej filozofii średniowiecznej. „Z tego powodu – zaznaczają autorzy – czytelnik naszej książki powinien mieć za sobą jakiś kurs ogólnej historii filozofii, np. na poziomie popularnej u nas *Historii filozofii* Władysława Tatarkiewicza” (s. 13). Warto jednak dodać, iż czytelnik nie tylko powinien być wcześniej zaznajomiony z ogólną historią filozofii, ale z historią jako taką. Pisząc np. o powstaniu Akademii Krakowskiej w 1364 roku oraz jej odnowieniu w postaci Uniwersytetu Krakowskiego w roku 1400, autorzy niewiele miejsca poświęcili opisowi sytuacji wewnętrznej w państwie Piastów czy Jagiellonów. Warto zatem, by czytelnik miał już za sobą elementarną wiedzę w zakresie historii ogólnej, bo przecież bez pobieżnego rozumienia dziejów polskich dynastii, jak również ówczesnego ustroju politycznego państwa polskiego, niełatwo jest pojąć wagę przedsięwzięcia, jakim było utworzenie pierwszej polskiej uczelni. Nie inaczej ma się sytuacja z rozumieniem np. preromantyzmu i polskiej filozofii narodowej – bez uchwycenia kontekstu historycznego, trudno jest zrozumieć filozoficzno-dziejowe refleksje naszych myślicieli. Naturalnie, nie można winić autorów publikacji za te rudymtarne wzmianki pojawiające się w książce lub nawet ich brak,

bo przyjęte rozmiary *Historii filozofii polskiej* spowodowały potrzebę selekcji przedstawionych faktów i informacji. Dobrze byłoby zatem, aby czytelnik był już zaznajomiony z historią Polski utrwaloną chociażby w książkach Pawła Jasienicy.

Trzeba przyznać, że autorzy zamieścili w książce liczne odsyłacze, dzięki którym takie niedostatki czytelnik może uzupełnić we własnym zakresie. Mniej jest natomiast cytatów zaczerpniętych z dzieł filozofów polskich. Niekiedy jednak aż prosi się, aby do referowanych poglądów danego myśliciela dołączyć choć krótki fragment z jego dzieła. Na przykład przedstawiając poglądy Sebastiana Petrycego z Pilzna (1554–1626) na temat polityki lub wychowania, warto było zamieścić choćby niewielki fragment z jego słynnych *Przydatków*. Dzieje rodzimej filozofii ilustrowane przykładami zaczerpniętymi z oryginalnych dzieł myślicieli mogłyby być niewątpliwie jeszcze ciekawszą propozycją wydawniczą. I to jednak trzeba zrzucić na karb przyjętych rozmiarów książki, które nie pozwalały na zamieszczenie dodatkowych partii tekstu. „Początkowo – jak czytamy we *Wstępie* – zamierzaliśmy zatytułować niniejszą rzecz *Zarys historii filozofii polskiej*, potem *Krótką historią filozofii polskiej*, w końcu zdecydowaliśmy się na tytuł najprostszy, mianowicie *Historia filozofii polskiej*. Niemniej jednak, co podkreślamy, nasze opracowanie zwięźle przedstawia dzieje filozofii polskiej od jej powstania do końca XX w. i nie ma ambicji syntezy całego przedmiotu” (s. 11); i dalej: „Zdajemy

sobie sprawę, że inni autorzy zapewne zorganizowaliby całość w sposób odmienny i może podkreśliliby to, co zostało przez nas zbyt słabo zaznaczone lub nawet pominięte” (s. 13).

Pomimo ograniczeń związanych z rozmiarem książki, autorom *Historii filozofii polskiej* w zadowalającym stopniu udało się scharakteryzować polską refleksję filozoficzną na przestrzeni wieków. Książka, mimo swych niedociągnięć, jest zatem rzetelnym studium dziejów naszej rodzimej filozofii i przedstawia systematyczne badania przeprowadzone na jej obszarze. To, co niekiedy może razić czytelnika, to fakt, iż w publikacji niektórzy myśliciele zostali potraktowani nieco po macoszemu. I tak na przykład niewiele jest informacji dotyczących Stefana Pawlickiego (1839–1916), najświatlejszego umysłu filozofii polskiej z przełomu XIX i XX wieku, wielce wpływowej postaci elity intelektualnej Krakowa. Z monografii poświęconej Pawlickiemu możemy się dowiedzieć, że: „Rzeczywista znajomość jego dorobku naukowego równa się dziś prawie zeru: z uniwersyteckiego nauczania filozofii Pawlicki został wyparty niemalże zupełnie, dzieląc los szeregu innych niesłusznie pomijanych polskich uczonych-filozofów, zaś czytelnictwo jego pism, w sytuacji ich rozproszenia po różnych, dziś trudno dostępnych periodykach i rzadkości ich występowania w katalogach bibliotecznych, przedstawia się zapewne podobnie”⁵. Doro-

bek Pawlickiego ciągle zatem wymaga dogłębnych studiów, jednak nie powinno to przesądzać o pominięciu jego poglądów w tak ważnym dziele, jakim niewątpliwie jest *Historia filozofii polskiej*.

Chwalebnym jest, iż autorzy ujęli w swej publikacji myślicieli, którzy na co dzień nie są sztandarowymi postaciami filozofii polskiej. I tak na przykład w rozdziale *Szkoła Lwowska-Warszawska* znajdujemy dodatek traktujący o innych przedstawicielach logiki, filozofii nauki i filozofii analitycznej w Polsce w latach 1900–1939. W dodatku tym, *za jednego z najwybitniejszych polskich filozofów nauki* (s. 448) uznaje się Ludwika Flecka (1896–1961). Trudno się z tym nie zgodzić. Ludwik Fleck, lekarz-bakteriolog z wykształcenia, wiele się zasłużył dla filozofii i socjologii nauki. Przede wszystkim jego kolektywizm epistemologiczny stał się interesującym polem badawczym dla współczesnych uczonych. Zastanawiające jest jednak to, że w *Historii filozofii polskiej* poświęca się uwagę postaci (skądinąd wybitnej i ważnej dla polskiej nauki) takiej jak Fleck, a słowem nie wspomina się o innym, równie wybitnym lekarzu-psychiatrze, Antonim Kępińskim (1918–1972), którego filozoficzna antropologia inspirowała i inspirowała do dziś polskich myślicieli związanych z nurtem dialogicznym.

W konkluzji należy podkreślić, że praca Skoczyńskiego i Woleńskiego jest realizacją niezwykle ambitnego zamierzenia. Autorom udało się wydobyc to, co w filozofii polskiej i dla filozofii polskiej jest najistotniejsze.

⁵ Cz. Głombik, *Człowiek i historia. Studium koncepcji filozoficznej Stefana Pawlickiego*, PWN, Warszawa 1972, s. 5.

Pomimo rozmiarowych ograniczeń, autorzy często prezentowali również pozafilozoficzne wydarzenia, które miały istotny wpływ na rozwój polskiej myśli filozoficznej. *Historia filozofii polskiej* zasługuje zatem na słowa naj-

wyższego uznania. Publikacja ta stanowi interesującą pozycję wydawniczą nie tylko dla studentów czy wykładowców filozofii, ale również dla tych, którzy są zainteresowani dziejami naszego życia intelektualnego.